

ÇİN YAZISININ TARİHÇESİ VE ÇİNCEDE SÖZCÜK TÜRETME YOLLARI

Semine İmge AZERTÜRK*

Özet

Köklü geçmişiyle Çin yazısı, günümüzde hâlâ kullanılmakta olan dünyadaki tek resimli yazı sistemidir. Çin'in binlerce yıllık tarihi, kültürü, edebiyatı, bilimi ve felsefi düşüncesi Çin yazısını oluşturan Çince imlerle kaydedilmiştir. Geçmişten bugüne çeşitli aşamalardan geçerek günümüzdeki halini almış olan Çin Yazısı bir "resim yazısı" olarak bilinmekle birlikte gerçekte, farklı sözcük türetme yöntemlerine sahip bütüncül bir yazı sistemidir. Bu bütüncül sistem içinde Resimsel Yöntem, Sembolik Yöntem, Bileşik Yöntem ve Ses ve Anlam Yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Bu özellikleriyle Çince, zaman içinde, basitten karmaşığa, tek şekilli imlerden çok şekilli imlere doğru bir gelişim göstermiştir. Böylece yeni terim ve kavramlar türetme becerisine sahip tek "resim yazısı" olma özelliğini günümüze kadar korumuştur.

Anahtar Sözcükler: *Çince İmler, İmlerin Oluşum Yöntemleri, Çince İmlerin Özellikleri, Çince İmlerin Formları.*

---

* Öğretim Görevlisi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Doktora Öğrencisi, Xiamen Üniversitesi, Çin Dili Bölümü.
azerturkimge@hotmail.com

Abstract

History of Chinese Script and Word Derivations

Chinese Script with its long history is the only pictography that is being used currently. Thousands of years Chinese History, Culture, Literature, Science and Philosophy are recorded using Chinese characters composing Chinese script. Whereas Chinese Script, which has evolved throughout the history, is known as a "pictography", in fact it's an integrated script system which has several word building structures within itself. This integrated system involves using pictograph method, symbolic method, associative method and phonetic and semantic method together. In due course, with these characteristics Chinese has changed into complex from simple and from uniform characters to multiform characters. Thus, it stayed as the only "pictography" having a unique word and concept building system.

Keywords: *Chinese Characters, Character Building Methods, Characteristics of Chinese Characters, Forms of Chinese Characters.*

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı Çincenin, Çin yazısının ne kadar farklı, zor ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektir. Bu bağlamda imlerin yapısal özelliklerinin nasıl olduğu, oluşumlarında hangi yöntemlerin kullanıldığı ve hangi özellikleri içerdiği büyük bir önem taşımaktadır. Yazım formları, imlerin yapısı ve oluşum yöntemleri incelenerek Çin yazısının farklılığı açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, sırasıyla tarihsel gelişimine göre imlerin yazım formları, yapısı ve oluşum yöntemleri ele alınarak genel özellikleri ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Çin yazısı, dünyadaki en eski yazılarından biri olmakla birlikte, günümüzde kullanan kişi sayısı bakımından da en çok kullanılan yazılardan biridir. Çince imler, Çinceyi yazınsal olarak kaydeden semboller sistemidir. Çağdaş Çince imler, Klasik Çince imlerden geliştirilmiştir. Klasik Çince imler, resimsel niteliklerini korurlar. Çağdaş imlerde ise bu özelliğin azaldığı, sembolik özelliğin daha güçlü olduğu görülür.

Çince imlerde gerçekten reform gerekli midir' sorusu şu anda çok tartışılan bir konu olmamakla birlikte, 50'li ve 60'lı yıllarda önemli bir sorundu. Bu konuda uzmanlar ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı atalardan miras kalan imlerin aynen kullanılması taraftarı idi. Bir kısmı da imlerde reform yapılmasını savunmaktaydı. Reform için iki görüş öne çıkmaktaydı. Birincisi imlerin tamamıyla bırakılması ve alfabetik sisteme geçilmesi; ikincisi ise kısmen imlerin sadeleştirilmesiydi. (Han, 2003: 120).

Sonuçta, çağın ilerlemesi ve toplumsal gelişmeyle birlikte Klasik Çince imlerde reform yapılması gerekli oldu. Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra sadeleştirme çalışmalarına daha çok önem verildi ve 1951'de Çin Yazı Reformu Araştırma Komitesi kuruldu. Böylece sadeleştirme hareketi sistemli olarak gerçekleştirilmeye başlandı. 1955'de "İmleri Sadeleştirme Plan Taslağı" hazırlandı. Taslağa göre imlerin sadeleştirilmesi üç aşamayı içeriyordu. Bu üç aşama, çizgi hamle sayısının sadeleştirilmesi, imlerin sayısının azaltılması ve yazım yöntemlerinin düzenlenmesidir. (Gao, 1982; 234).

Çince imler Doğu Asya ülkelerini, kültürlerini ve dillerini derinden etkilemiştir.¹ Böylece Çin yazısı aracılığıyla ortak kültürel değerlerle bir sistem oluşmuştur. Çin'in merkezinde bulunduğu Doğu Asya Kültür Alanı (Çin Yazısı Kültür Alanı olarak da bilinir) Kore, Japonya, Vietnam gibi ülkeleri kapsayan coğrafi bir tanım olmanın yanında dilsel bir tanımdır. Tarih boyunca Çin yazısının etkisi altına girmiş ve hâlâ etkilenmekte olan ülke ve bölgeleri göstermektedir. Çince imler, Konfüçyüs düşünce sistemi, hukuk ve Çin Budizm'inden oluşan kültürel faktörleri içermektedir. Bu şekilde "Doğu Asya Kültür Alanı, aynı zamanda kültür kavramını da içine almaktadır. Geleneksel Çin Konfüçyüs kültüründen etkilenen ülke ve bölgeleri ifade etmektedir. Doğu Asya Çince İmler Kültür Birliğinin özünü Konfüçyüs'ün düşünce yapısı, karakteristik özelliğini ise Çince imler oluşturur."(Lin, 2006:59).

¹ Çin yazısı, M.S. 7. yüzyıldan itibaren Çin'in çevresindeki ülkelerde benimsenmiştir. Bunlar, Kore ve Japonya başta olmak üzere, Vietnam, Singapur, Tayvan, Malezya, Endonezya'yı da içine alacak denli geniş bir alanda görülebilir.

Bu çalışmada, ortaya çıkışlarından günümüze değin değerini ve işlevini yitirmemiş olan Çince imlerin, yazım formları, yapıları ve türetme yöntemleri incelenmiştir.

2. Çince İmlerin Yazım Formları

Günümüzde görebileceğimiz en eski imler, Shang Hanedanlığı (M.Ö. 1600-1100) döneminden kalan Fal Yazıtları² ve Jinwen³'dir. Fal Yazıtları ve Jinwen'daki Çince İmlere baktığımızda, bunların çok gelişmiş sembolik yazı sistemi olduğu görülmektedir. Çin'in doğusundaki Shandong Eyaletinin Ju İlçesinde aşağıdaki piktogram semboller bulunmuştur:

Bu semboller Dawenkou Kültürüne⁴ aittir. Birçok uzman bunların ilk kullanılan resimsel Çince imler olduğunu düşünmektedir. Eğer Çince imlerin tarihini bu sembollerden itibaren başlatırsak, en az 6000 yıldan fazla bir tarihe sahiptir.

Fal Yazıtları ve Jinwen'daki imlerin resimsel niteliği çok güçlüdür. Bu imde (𠄎) inişli çıkışlı dağ resmedilmiştir. (𠄎) iminde ağacın üstüne eklenmiş bir nokta, oranın ağacın ucu, sonu olduğunu gösterir ve nesnelerin

² Fal Yazıtlarının Çincesi 甲骨文(Jiǎgǔwén) dir. 甲(Jiǎ) kaplumbağa kabuğu, 骨(Gǔ) kemik, 文(Wén) yazı anlamındadır. Kaplumbağa ve hayvan kemikleri üzerine yazılmış yazılardır. Büyük oranda fal ve kehanet konusunda içeriklere sahiptir. Bu sebeple Türkçede Fal Yazıtları, İngilizcede Oracle Bones adı verilmiştir.

³ 金文 (Jīnwén) 商 (Shāng) Hanedanlığı ve 周 (Zhōu) Hanedanlığı (M.Ö. 1100-770) döneminde antik bronz kapların üzerine yazılmış yazılardır.

⁴ Dàwènkǒu 大汶口 Cilalı Taş Devrine ait bir kültürdür. Yukarıdaki resimler, dört toprak kabın üzerinde bulunmuş olan resimsel sembollerdir. Bu dört sembolün her biri kapların ağız kısmına kazınmışlardır. Bunlar anlamı olan sembollerdir. Kabı yapanın ya da kabın sahibinin damgası olduğu düşünülmektedir.

sonunu ifade etmek için kullanılır. (𠂇𠂇)⁵ imi ise, bir insanın arkasında başka bir insan olduğunu ifade eder; takip etmek, izlemek anlamındadır. (𠂇𠂇) iminde birinci piktogram (𠂇) imin anlamını, ikinci piktogram (𠂇) ise imin okunuşunu içermektedir. Çince imlerde eşsesli bir piktogramın, piktogramik imlerle anlatılamayan daha soyut sözcükleri açıklamak için kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin: (𠂇) “其 :qí”; parantez içindeki bu im ile

resmedilmiş olan “faraştır.” Sonradan eşsesli olan “其 qí: onun, onların; bu, böyle anlamlarında” onun yerine kullanılmaya başlanmıştır. Çince imlerin yukarıda örneklerle açıkladığımız bu özelliklere sahip olması, Çinceyi bütünüyle eksiksiz olarak yazılabilir duruma getirmiştir.

İmlerin biçimsel formundaki gelişimi daima sadeleştirme yönünde olmuştur. Tarihi gelişimi boyunca biçimsel formu Fal Yazıtları, Jinwen, Xiaozhuan⁶, Lishu⁷, Caoshu⁸, Kaishu⁹ ve Xingshu¹⁰ evrelerinden geçmiştir. Sadeleştirilmede izlenen başlıca iki yol vardır. İlk dönemlerde resimsel imlerde bazı bölümlerin çıkartılması ile yazılması zor ve karışık olan kısımların çizgilerinin sadeleştirilmesi şeklindedir.

⁵ Ayakta duran insanın yandan profili resmedilmiştir(𠂇).

⁶ Xiǎozhuàn 小篆 Klasik Çince'nin bir yazı biçimidir. 秦 (Qín) Hanedanlığı (M.Ö. 221-206) döneminde imler düzenlenip, Xiaozhuan yazı tipinde standartlaştırılmıştır. Günümüzde Xiaozhuan yazı tipi mühürlerde hâlâ kullanılmaktadır.

⁷ Lishū 隶书 Çince İmlerin bir başka yazı tipidir. Xiaozhuan'ın sadeleştirilmesiyle meydana getirilmiş bir yazı tipidir. 汉 (Hàn) Hanedanlığı (M.Ö 206-M.S. 220) döneminde kullanılmıştır.

⁸ Cǎoshū 草书 El yazısı tipinde bir yazı şeklidir. Yazarken imlerin çizgi hamle vuruşları birbirine bağlantılı olup el kaldırılmadan yazılan yazı tipidir.

⁹ Kǎishū 楷书 Çince İmlerin standart formudur. Lishu yazı tipinin geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu yazı tipinde imler kare formunda olup, hamle vuruşları düzgün, dikey ve yumuşaktır. Günümüzde en çok kullanılan yazı tipidir.

¹⁰ Xíngshū (Xíngshū) Caoshu ile Kaishu yazı formlarının arasındaki bir yazı biçimidir. Caoshudaki gibi çizgiler birbirine çok bağlı ve komplike olmadığı gibi Kaishu gibi de çok düzenli olmayan el yazısını andıran bir yazı tipidir.

İmlerde resimsel niteliğin güçlü olması, tanınması ve okunması açısından kolaylık sağlasa da, yazılması bakımından oldukça zahmet ve zorluk getirir. Örneğin “车” iminin en eski yazım biçimi çok detaylıdır: Fal

Yazıtları ( ) ve Jinwen ( )'da böyle yazılmıştır. Burada arabanın tekerlekleri, dingili, atları bağlamak için kullanılan ipler, her şey resmedilmiştir. Bu durum okuyan için büyük kolaylık sağlamaktaydı. İme bakar bakmaz bu şeklin araba olduğu anlaşılıyordu. Fakat yazan için ise büyük çaba sarfettiren bir durum idi. Bir “araba” yazmak için birçok çizgi hamlesi gerekliydi. Yazı yazmak sonuçta resim yapmak değildi. İnsanlar bu yüzden imleri sadeleştirme yoluna gitmişlerdir. Yine araba imini örnek verirsek, ilk önce atların bağlandığı ipleri gösteren bölüm çıkarılmış, Fal

Yazıtlarında ( ) ve Jinwen ( )'da zamanla böyle yazılmaya başlanmış,

daha sonra tekerlek kısmı sadeleştirilmiş ve Jinwen'da böyle ( ) yazılmıştır. İmlerin temel resimsel özelliğini kaybetmesiyle, insanlar artık imleri tanıyamaz olmuş, bu nedenlerden dolayı, imlerin biçimleri ile anlamlarını ezberlemeye başlamışlardır. İmlerdeki resimsel niteliğin zayıflaması ve günümüze gelinceye kadar neredeyse tamamen yok olması kaçınılmaz bir durumdur. Bu yüzden insanlar farklı sadeleştirme yöntemleri kullanmışlardır. Bunlardan biri de, kullanılmakta olan piktogramik imlerin çizgilerini yavaş yavaş soyut sembolik çizgilere dönüştürmek olmuştur.

Örneğin: “行”, Fal Yazıtlarında ( ) bu şekilde yazılmıştır. Şekilden de anlaşılacağı gibi iki yolun kesişmesi sonucu oluşan dört yol ağızı “yol” anlamına gelmektedir. Jinwen'daki “行”de Fal Yazıtlarındakiyle hemen

hemen aynıdır: ( ). Fal Yazıtları ve Jinwen'daki Çince imlerin biçimsel yapıları değişkendir. İlkbahar-Sonbahar Dönemi (M.Ö. 770-476) ve Savaşan Beylikler Dönemi'ne (M.Ö. 475-221) gelindiğinde Çin'de birçok bağımsız

küçük beylikler bulunmaktaydı. Bu beyliklerin kullandıkları imler de birbirinden farklı idi. Örneğin: “安” imini 齐 (Qi) Beyliği (𨾏), 燕 (Yàn) Beyliği (𨾏), 晋 (Jìn) Beyliği (𨾏), 楚 (Chǔ) Beyliği (𨾏) ve 秦 (Qín)

Beyliği (𨾏) şeklinde yazmaktaydı. Qin Beyliğinin hükümdarı Qin Shihuang Çin’i birleştirip siyasal birliği sağlayarak Qin Hükümdarlığını kurmuştur. Politik ve ekonomik ihtiyaçlardan dolayı, Qin Beyliğinde kullanılan imler temel alınarak, Çince imler baştan düzenlenmiş ve yazıda birlik sağlanmış, standartlaştırılan bu yazı formuna da Xiaozhuan adı verilmiştir. Xiaozhuan’daki 行, (𠂔) böyle yazılmakta idi. Görüldüğü gibi yol anlamındaki bu im artık resimsel özelliğini kaybetmeye başlamıştır. İnsanlar zamanla Xiaozhuan’daki kavisli ve zikzaklı çizgileri düzleştirerek, imleri de kare formu içinde yazmaya başlamışlardır. Yine 行 örneğini

verirsek, bu şekilde (𠂔) yazılmaktadır artık. Bu yazı formuna da Lishu denmektedir. Lishu formunda yazmak Xiaozhuan formunda yazmaktan çok daha kolaydır. Günlük yaşamda insanlar daha hızlı yazı yazabilmek için imlerin çizgilerini birleştirerek yazmaya başlamışlardır. Bu yazı formu Han Hanedanlığı zamanında biçimlenmiş ve Caoshu olarak adlandırılmıştır. 行

iminin Caoshu yazı formunda yazımı (𠂔) böyledir. Bu yazı tipinde imlerin çizgi hamleleri birleştirilerek duraksamadan yazılması, yazma hızı açısından çok faydalıdır. Fakat bu durum insanların tanıyıp okumaları açısından büyük zorluklar oluşturmaktaydı. Bu yüzden sonradan tekrar belirli bir standarda uygun düzenli Kaishu yazı formu ve daha sonra da Caoshu ile Kaishu yazı formlarının birleştirilmesiyle bu iki yazı formunun arasında olan Xingshu yazı formu oluşturulmuştur. 行 iminin Kaishu (行) ve Xingshu (𠂔) yazı

formları bu şekildedir. Kaishu ve Xingshu şu anda Çağdaş Çince imlerin elle yazımında en sık kullanılan ve önemli yazı formlarındandır:

行 iminin değişerek biçimsel olarak geçirdiği yazı formları

(Fal Yazıtları)	(Jinwen)	(Xiaozhuan)	(Lishu)
			
(Caoshu)	(Kaishu)	(Xingshu)	
			

3. Çince İmlerin Yapısı

Çağdaş Çince imlerin yapısı genel olarak Fal Yazıtları ve Jinwen'in yapısı ile aynıdır. Başka bir deyişle, bugün okuyabildiğimiz en eski imler ile yine günümüzde kullandığımız Çağdaş imler sadece nicelik bakımından değişmiş, özellik bakımından değişikliğe uğramamıştır.

İmlerin yapısal özelliği imleri meydana getiren şekillerle yakından ilgilidir. İmler iki açıdan incelenebilir. Birincisi imlerin Çinceyi ifade etmede hangi yolu izlediği, ikincisi ise, Çince imlerle Çincenin hangi dil biriminin ifade edildiğidir.

İlk önce imlerin Çinceyi nasıl ifade ettiğine, hangi yolları izlediğine kısaca değinelim.

1. Nesnelerin belirgin biçimsel özelliklerinin resmedilerek kaydedilmesi.

Örneğin: Klasik Çince imlerden olan (日) güneş benzemektedir. Çağdaş

Çince imlerden olan “灭 miè: söndürmek”de, ateşin üzerine bir nesneyle bastırarak ateşi söndürmek betimlenmiştir. Böylece anlamsal açıdan Çince resmedilerek anlatılmaya başlanmıştır.

2. Şekillerle sözcüklerin okunuşlarının kaydedilmesi. Örneğin: birinci tekil kişi zamiri olan “wǒ” için uygun bir şekil oluşturulup anlatılmadığı için, yine okunuşu “wǒ” olan başka bir şekil ödünç alınıp kullanılarak “(𠄎) 我 wǒ” yazıya geçirilmiştir. Parantez içindeki Klasik Çince imde resmedilen eski bir savaş aletidir. Ödünç alınarak kullanılmasıyla, savaş aleti ile birinci tekil kişi zamiri olan wǒ arasında hiçbir anlam ilişkisi yoktur. Sadece okunuşları aynıdır. Bu da söyleyiş açısından Çincenin ifade edilmeye başlanmasına güzel bir örnektir.

3. Şekillerle sözcüklerin anlam ve okunuşlarının kaydedilmesi. Örneğin; “油” iminin sol tarafındaki üç damla (冫) genelde su ve sıvı ile ilgili olan imlerde kullanılır. Yani, “(冫) üç damla su” anlamı ifade eden anahtar imlerin en sık kullanılanlarından biridir. İmin sağ tarafındaki şekil (由 yóu) ise burada okunuşu göstermektedir. “油 yóu” imi ise yağ, benzin ya da petrol anlamındadır. Zamanla Çince imler yukarıdaki örnekte olduğu gibi okunuş ve anlam açısından birleştirilerek anlatılmaya başlanmıştır.

Çağdaş imlerin, günümüze gelinceye kadar biçimsel formlarının birçok kez değişmesinden dolayı çok sayıda im resimsel niteliğini kaybetmiştir. Örneğin: “日 rì” imi artık resimsel niteliğini kaybederek “güneş” görünümünden uzaklaşmıştır. Anlamla şekil arasındaki ilişki yok olarak, birbiriyle ilişkisi olmayan anlam ve okunuşu ifade eden işaretlere dönüşmüştür. “江” imi aslında bir bölümü anlamı bir bölümü de okunuşu veren im olmasına rağmen, zamanla okunuşun değişmesiyle sağ taraftaki “工 gōng” olarak okunan im artık okunuşu vermemektedir. Çağdaş Çince bu im “jiang” olarak okunmakta, büyük nehir ya da Çin’in en uzun nehri

Uzun Nehir anlamına gelmektedir. “江 jiāng” imi, sadece yarısı, sol tarafı anlamı belirten bir işarete dönüşmüştür. Bu özelliklerden anlaşılacağı gibi Çince imlerin çoğu birer logogram, yani anlam ifade eden işaretlerdir.

İmlerin Çincenin hangi dil birimini ifade ettiğini örneklerle açıklayalım. İmlerle kaydedilen, Çincenin biçimbirimleridir.

Biçimbirim, dilin en küçük ses ve anlam ifade eden birimidir. Biçimbirimler, sözcük yapımı bakımından ikiye ayrılırlar:

1. Bağımsızca sözcük oluşturan biçimbirimler: Özellikleri, kendileri tek başına birer sözcük olduğu gibi, aynı zamanda diğer biçimbirimlerle de birleşerek sözcük oluşturabilirler. Örneğin 山、人、哭、我、你、不、又.

2. ‘Tek başlarına sözcük oluşturamayan bağımlı biçimbirimler.’¹¹ Özellikleri, mutlaka diğer biçimbirimlerle birleşerek sözcük oluşturabilmeleridir. Örneğin 民、睛、安、感、语、习、伟. Bu biçimbirimler Çağdaş Çince bağımsızca tek başına sözcük oluşturamazlar, ancak başka biçimbirimlerle birlikte birleşip bir sözcük oluşturabilirler, 人民、眼睛、感觉、安全、语言、习惯、伟大 gibi.” (Huang ve Liao, 2010: 216)

Bazı imler ise sadece bir heceyi gösterir, anlam ifade etmezler. Örneğin (葡 pú) ve (萄 táo), (玻 bō) ve (璃 lí), (玛 mǎ) ve (瑙 nǎo)’da olduğu gibi.

Bu imler tek başına kullanıldıklarında hiçbir anlam taşımazlar. 葡萄, 玻璃,

玛瑙 gibi mutlaka birlikte kullanıldıklarında, ancak Çince’nin bir tane biçimbirimine karşılık gelmektedir. (Zhang, 1992: 12)

¹¹ Bağımlı biçimbirimler de kendi içinde ikiye ayrılır. Sözcükbilimin kapsamına girdiği için burada detaylı olarak ele alınmamıştır.

Çince imlerin ifade ettiği dil biriminin büyük çoğunluğu biçim birimlerdir. Çok azı anlamı olmayan hecelerdir. Bundan da anlaşılacağı gibi, Çince imler, biçimbirimleri de içermektedir. İmlere Çinceyi ifade etmede izlediği yol ile kaydettiği dil birimi açısından baktığımızda; imler, hem logogramlardan hem de biçimbirimlerden oluşmuş sembolik yazı sistemidir.

4. Çince İmlerin Türetme Yöntemleri

3600 yıl önceki Fal Yazıtları, bugün hâlâ Kaishu yazı formunda kullanılmaktadır. Çince imler nitelik bakımından bir değişikliklere uğramamıştır. Birçok im birkaç bin yıl önce kullanıldığı gibi hâlâ kullanılmaya devam etmektedir. 人、天、自、女、田、休 gibi. Yazı formu, okunuş ve anlam bakımından çeşitli değişikliklere uğramış olsalar da, meydana getiriliş yöntemleri açısından incelendiğinde birçok imin ilk kullanılmaya başlandığı gibi aynı özellikleri taşıdıkları görülür. Bu nedenle oluşum yöntemlerini ve imlerin yapısını daha iyi kavrayabilmemiz için en eski yazım formlarına geri dönerek incelememiz gerekmektedir. Genel olarak Klasik Çince imlerin oluşum yöntemlerini dörde¹² ayırabiliriz: “Xiangxing, Zhishi, Huiyi ve Xingsheng”¹³

4.1. Xiangxing¹⁴

Xiangxing, varlıkların görünüşleri resmedilerek anlamlarının açıklanmasıdır. Eski “Xiangxing imlerin”¹⁵ bazılarında nesnelerin bütün ana hatları resmedilmiştir. Örneğin araba ( ) ve kayıkta ( ) olduğu gibi.

¹² 转注 (Zhuǎnzhù) ve 假借 (Jiǎjiè) yöntemleri genelde imlerin kullanım yöntemi olarak kabul edildiğinden, ve yeni bir im oluşturmadığından bu çalışmada ele alınmamıştır.

¹³ Çince terimlerin Türkçe çevirisini bir iki sözcükle ifade etmek mümkün olmadığından, bu çalışmada yöntemlerin adları Çince Pinyin Transkripsiyon sistemine göre yazılmıştır.

¹⁴ 象形 (Xiàngxíng) Türkçeye Resimsel Yöntem ya da Piktografik Yöntem olarak çevrilebilir.

¹⁵ Kök imler ya da temel imler olarak adlandırabiliriz.

Bazılarında ise nesnelere dikkat çeken karakteristik özellikleri resmedilmiştir.

Örneğin sığır için (𠂇) yukarı doğru kavisli olan boynuzlar, koç için de (𠂈) aşağı doğru kıvrımlı olan boynuzlar resmedilmiştir. Soyut ve daha karmaşık kavramları resmederek anlatmak mümkün olmadığından, Xiangxing ile oluşturulmuş imlerin sayısı azdır. Fakat bu yöntem Çince imlerin temelini oluşturmaktadır.

4.2. Zhishi¹⁶

Zhishi soyut işaretlerle ya da Xiangxing imlere sembolik çizgiler eklenerek yeni anlamların açıklanması ve yeni imlerin de oluşturulmasıdır. “Zhishi imler”¹⁷ ikiye ayrılır:

1. Sembolik işaretlerden meydana gelmiş imler. Örneğin alt alta çizilen üç yatay çizgi (≡) üç rakamını; kavisli bir çizginin iç kısmına çizilmiş kısa bir çizgi yukarıyı (㇀), yine bu şeklin ters çevrilerek çizilmiş hali ise aşağıyı (㇁) göstermektedir.

2. Xiangxing imlere sembolik çizgiler eklenerek meydana getirilmiştir. Örneğin asıl anlamı ağacın kökü olan (𣎵) iminde, Xiangxing imlerden olan ağaç (𣎵) iminin alt kısmına çizilmiş bir çizgi ile ağacın kökü işaret edilmektedir. Yine Xiangxing imlerden olan bıçak (𠂆) imine, eklenen bir nokta ile (𠂇) bıçağın keskin kenarı anlatılmıştır. Zhishi imlere dikkatlice baktığımızda, anlamlarını tahmin edebiliriz. Bu imler anlam bakımından, sembolik işaretlerle kendini açıklayıcı bir özelliğe sahiptir.

¹⁶ Zhishi 指事 Türkçeye Sembolize Yöntem olarak çevrilebilir.

¹⁷ Sembolik imler şeklinde adlandırılabilir.

4.3. Huiyi¹⁸

İki ya da ikiden daha fazla imin bir araya getirilmesi ve bir araya getirilen imlerin anlamlarının da birleştirilmesiyle yeni anlamların açıklanması aynı zamanda yeni imlerin de oluşturulmasıdır. “Huiyi imler”¹⁹ Xiangxing imler temel alınarak oluşturulmuştur. Şekillerle anlamların birleştirilmesi, doğrudan resimsel olarak ifade edilemeyen bazı eylem ve durumları açıklama kolaylığını sağlamıştır. Bileşik yapıdaki Huiyi imlerdeki şekiller birbirinden ayrılarak bağımsızca kullanılabilirler. Huiyi imlere en güzel örneklerden biri “(休) 休 xiū” imidir. Burada soldaki im insan (亻), sağdaki im ağaçtır (木), ağaca yaslanmış dinlenen bir insan resmedilmiştir, yani dinlenmek anlamındadır. “(析) 析 xī” iminin sol tarafı ağaçtan, sağ tarafı baltadan oluşmuştur. Anlamı baltayla ağacı kesmektir. Zamanla anlam genişleyerek Çağdaş Çince ayırmak, analiz yapmak anlamlarında kullanılmaya başlanmıştır. “(森) 森 sēn” da bir Huiyi imdir. Üç tane ağaç birçok ağaç, yani orman anlamına gelmektedir. Her dilde sözcük yaratmanın en önemli yollarından biri birleştirmedir. Huiyi imleri yapılış mantıkları bakımından bileşik sözcüklere benzetebiliriz.

4.4 . Xingsheng²⁰

Xingsheng, anlam ve sesbilgisi (fonetik) birleştirilerek yeni anlamların ifade edilmesi ve yeni imlerin oluşturulmasıdır. Xingsheng, anlamı ve fonetiği içeren iki kısımdan oluşur. “Anlam kısmı”²¹, imin yaklaşık olarak içerdiği ya da ne ile ilgili bir anlam taşıdığını, fonetik kısım ise imin

¹⁸ 会意 Huiyi Türkçeye Bileşik Yöntem olarak çevrilebilir.

¹⁹ Birleşik imler olarak adlandırılabilir.

²⁰ Xingshēng 形声 Türkçeye Anlam ve Fonetiği Birleştirme Yöntemi olarak çevrilebilir.

²¹ Anlam kısmı, anahtar im olarak da adlandırılır.

okunuşunu gösterir. Örneğin “(湖)湖” iminde, sol taraftaki üç damla su, imin suyla ilgili bir anlam taşıdığını gösterir. Sağ taraftaki bu şekil 胡 ise okunuşunu gösterir. “湖 hú” diye okunur ve anlamı göldür. Bu tür imlerde dikkat edilmesi gereken, fonetik kısım her zaman tam okunuşu vermeyebilir. Örneğin “(悲)悲” iminde, alttaki şekil “心” kalp demektir, kalple, duyguyla ilgili anlamları içermektedir; bu imde de anlamı açıklayan kısımdır. Yukarıdaki şekil “非” ise burada fonetik kısmı meydana getirir, aslında “fēi” diye okunur, ama burada “悲 bēi” şeklinde okunmaktadır. “悲 bēi” üzüntülü, dertli, kederli anlamındadır. Xingsheng’da anlam kısmı, okunuşu sestesh olan imleri birbirinden ayırır. Örneğin “芭 bā”, “疤 bā”, “笆 bā”, “鲑 bā”, “爸 bà” bu beş imin hepsinde fonetik kısım aynıdır, “巴 bā”dır. Fakat anlam kısımları farklıdır. Aynı şekilde fonetik kısım da anlam kısmı aynı olan imleri birbirinden ayırır. Örneğin “松 sōng”, “柏 bǎi”, “杉 shān”, “桐 tóng” Bu dört imin anlam kısımları ortaktır “木” ağaçtır. Fakat hepsinin okunuşları farklı olduğu gibi anlamları da farklıdır. Xingsheng’in, Xiangxing, Zhishi ve Huiyi’den üstünlüğü, okunuşu da içeriyor olmasıdır. Çince de Batı Dillerindeki gibi alfabetik sistem olmadığından her imin okunuşunu, ses tonlarını²² ve yazılışlarını ayrı ayrı ezberlemek gerekmektedir. Xingsheng’in bize sağladığı kolaylık, ime baktığımızda yaklaşık olarak okunuşu tahmin edebilmemizdir.

²² Her hecenin 4 farklı ses tonu vardır. mā 妈, má 麻, mǎ 马, mà 骂 gibi. Hepsinin de anlamları farklıdır.

5. Sonuç

Çince imler ile Çince iki farklı kavramdır. Aynı kavramlar olmamalarına rağmen temelde birbirlerine uyum sağlamışlardır. (Yang, 1986: 31) Bu önemli özelliklerden biridir. İmler ile Çince, özellikleri farklı semboller sistemidir. İmlerde görsellik önem taşır, Çince ise sessel birimlerden oluşmuştur. İmlerin temel birimi tek heceli kavram ifade eden semboller, görsel şekillerdir. Çincenin birimi ise biçimbirimlerdir. Tek heceli imler kullanılarak, biçimbirimler ifade edilir ve iki kavram arasındaki uyum da sağlanmış olur. İmlerin hâlâ aktif bir şekilde günümüze kadar kullanılmasının nedeni, bu özelliğidir. İmler ile Çince arasında uyuşmayan yön de vardır. “Dili meydana getiren birim sözcüktür, im değildir.” (Su, 2002:6) Çağdaş Çincenin sözcük varlığı iki heceli ya da çok heceli sözcüklerden oluşmuştur. Bunun yanında tek heceden oluşmuş imler ise sözcüğün sınırını göstermekte de yeterli değildir. Çin Dilinde sözcükler birbirinden ayrılmadan yazılır, iki heceli ya da çok heceli sözcükler de ayrılmadan yazıldığından, bazen cümle içinde bir sözcüğün nerede başlayıp nerede bittiğini tahmin etmek zordur. Örneğin: Bir cümlede geçen “发展中 国家兔养殖业” bu sözcükleri birbirinden ayırmaya çalışalım. 1.“发展 / 中国 / 家兔 / 养殖业”, 2. “发展中 / 国家 / 兔养殖业”; karşımıza bu iki ayırım çıkacaktır. Bu iki ayırımın anlamları birbirinden çok farklıdır. Birinci ayırımın Türkçesi “Gelişen Çin’in evcil tavşan yetiştiriciliği”, diğeri ise “Gelişmekte olan ülkelerin tavşan yetiştiriciliği” anlamındadır. Bu da okumada ve yazmada zorluklar oluşturmaktadır.

Çince imler, ideogram özelliği taşıyan yazı sistemidir. İmler, görsel şekiller ile ses ve anlamın birleştiği bir bütündür. Bu da imlerin en önemli özelliklerinden biridir. “衣” ve “医” imleri sesteş imlerdir, “yī” diye okunurlar fakat anlamları farklıdır. Eğer imler görsel özelliklerinden ayrılırlarsa yani sadece pinyin “yī” olarak yazılırlarsa biz hangi anlamdaki “yī” olduğunu bilemeyiz.

İmlerin şekilleri ve yapıları karışık, sayıları çoktur. Batı Dillerindeki gibi alfabetik sistem yoktur. “(Büyük Çince İmler Sözlüğünde) 54.678, (Çağdaş Çincenin Yaygın Kullanılan İmler Tablosunda) 7000, (Çağdaş Çince’nin Sık Kullanılan İmler Tablosunda) 3500 im vardır.” (Li, 2003:3) “Yaygın kullanılan imler içinde çizgi sayısı en çok olan, 36 çizgi ile “龘 nàng” imidir. Sık kullanılan imler içinde en çok çizgi sayısı olan im ise 24 çizgi ile “龘 chù”dur.” (Zhang, 1992: 13) İmlerin yapısal gelişimindeki eğilim, “tek şekilli”²³ temel imlerden “birleşik şekilli”²⁴ karmaşık imlere doğru olmuştur. “Çağdaş Çince’de kullanılan imlerin 95%’i birleşik şekilli imlerdir.” (Li, 2003:32) Çince öğrenmek için yukarıda verilen rakamlar ürkütücü gözükse de, sık kullanılan 3500 im tam anlamıyla öğrenildiğinde Çinlilerle iletişim sağlanabilir, günlük konuşmalar rahatlıkla yapılabilir. Sık kullanılan imlere ek olarak yaygın kullanılan 7000 im de tam olarak kavrandığında ise, günlük bir gazeteyi okuma düzeyine gelinir. 54.678 rakamının yanında 10.500 rakamı Çince öğrenmek için oldukça iyimser bir rakamdır.

Binlerce yıl boyunca imler, fonetik açıdan büyük değişikliklere uğramış, bunun yanında şeklen ve anlamsal olarak uğradıkları değişiklikler daha yavaş olmuştur. Çin çok eski, köklü bir tarihe sahip olmakla birlikte, coğrafi açıdan da çok büyük bir ülkedir. Çin’de bu geniş ve çok farklı coğrafyanın doğurduğu, konuşulan birçok farklı lehçe vardır. Kuzeyli ve güneyli Çinli konuşarak anlaşamayabilir, fakat yazışarak yani imleri kullanarak anlaşır. Çin’de konuşma dilindeki farklılığa karşın, imler ortaktır. Bu nedenle iletişimi sağlamada önemli bir fonksiyonu vardır.

²³ Tek şekilden meydana gelmiş olan ve bölünemeyen temel şekillerdir. “日、月、山” gibi.

²⁴ İki ya da ikiden fazla şeklin birleşmesinden meydana gelmiş ve bölünebilen şekillerdir. “解” gibi, “解”, 角、刀 ve 牛 üç ayrı imin birleşmesinden oluşmuştur.

İmlerin bir başka özelliği de, her bir imin kare formunda yazılmasıdır. Bir im ister 2 çizgiden isterse 36 çizgi hamlesinden meydana gelmiş olsun, mutlaka aynı büyüklükteki kareciklerin içine kusursuz matematiksel bir bakış açısıyla, orantılı bir şekilde yerleştirilerek yazılırlar.

Çince imler, Uzakdoğu'daki diğer dilleri ve kültürleri derinden etkilemiştir. Japonya, Güney Kore, Kuzey Kore ve Vietnam uzun bir dönem Çince imleri kullanmışlardır. Bugün Japonya ve Güney Kore Klasik imlerin bir kısmını hâlâ kullanmaktadır. Bu bağlamda imler sadece Çin toplumu için değil, Uzakdoğu'daki diğer uluslar için de yaşayan ve devamlı gelişmekte olan önemli bir kültür hazinesidir.

KAYNAKÇA

- GAO, Geng Sheng. (1982). *Hanzi Zhishi 汉子知识 (İmbilgisi)*. Jinan: Shandong Jiaoyu Chubanshe.
- HAN, Mei. (2003). *Zai Lun Hanzi Gaige 再论汉语改革 (Yazı Reformu Üzerine)*. Changchun: Shifan Xueyuan Bao.
- HUANG, Borong ve Xudong Liao. (2010). *Xiandai Hanyu Shang Ce 现代汉语上册 (Çağdaş Çince I. Cilt)*. Beijing: Gaodeng Jiaoyu Chubanshe.
- LI, Dasui. (2003). *Jianming Shiyong Hanzi Xue 简明使用汉字学 (Pratik Çince İmler)*. Beijing: Beijing Daxue Chubanshe.
- LIN, Long Fei. (2006) *Dongya Hanzi Wenhua Quan Ji qi Xingcheng Lunxi 东亚汉字文化全及其形成轮系(Doğu Asya Çin Yazısı Kültür Alanının Oluşumu)*. Dong Nan Ya Zongheng.
- SU, Pei Cheng. (2002). *Xiandai Hanzi Xue Gangyao 现代汉字学纲要 (Anahatlarıyla Çağdaş Çin Yazısı Öğrenimi)*. Beijing: Beijing Daxue Chubanshe.
- YANG, Wu Ming. (1986). *Wenzi Xue 文字学 (Filoloji)*. Changsha: Hunan Renmin Chubanshe.
- ZHANG, Jing Xian. (1992). *Xiandai Hanzi 现代汉字 (Çağdaş Çin Yazısı)*. Beijing: Xiandai Chubanshe.